

اثر تیمارهای خراش دهی بر جوانه‌زنی بذر لیلکی (*Gleditsia caspica* Desf.)

ملیحه فضلی^۱، مسلم اکبری‌نیا^۲، مسعود طبری کوچکسرای^{۳*}، حامد یوسف‌زاده^۴ و سید مصطفی مسلمی سید محله^۵

^۱ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جنگلداری، دانشکده منابع طبیعی نور، دانشگاه تربیت مدرس
^۲ دانشیار گروه جنگلداری، دانشکده منابع طبیعی نور، دانشگاه تربیت مدرس
^۳ استاد گروه جنگلداری، دانشکده منابع طبیعی نور، دانشگاه تربیت مدرس
^۴ استادیار گروه محیط زیست، دانشکده منابع طبیعی نور، دانشگاه تربیت مدرس
^۵ دکتری جنگلداری، دانشکده منابع طبیعی ساری، دانشگاه مازندران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۶/۶؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۹/۲۷)

چکیده

لیلکی (*Gleditsia caspica* Desf.) از درختان بومی جنگل‌های شمال ایران و قفقاز است که بذر آن به دلیل پوسته سخت و نفوذناپذیر، جوانه‌زنی ضعیفی دارد. در این تحقیق تأثیر تیمارهای خراش‌دهی از جمله آب گرم ۷۰ درجه و آب جوش ۱۰۰ درجه سانتی‌گراد (در مدت‌های ۵، ۱۰، ۱۵ و ۲۰ دقیقه)، گرمای خشک با دماهای ۶۰، ۸۰ و ۱۰۰ درجه سانتی‌گراد (در مدت‌های ۱۵، ۳۰ و ۶۰ دقیقه) و اسید سولفوریک در دو غلظت ۷۰ و ۹۸ درصد (در مدت‌های ۵، ۲۰، ۴۰ و ۶۰ دقیقه) روی بذر لیلکی بررسی شد. آزمایش در قالب طرح کاملاً تصادفی با سه تکرار ۳۰ تایی صورت گرفت. نتایج نشان داد که در تیمارهای آب جوش ۱۰۰ درجه سانتی‌گراد و گرمای خشک (در همه دماها و مدت زمان‌ها) و شاهد جوانه‌زنی مشاهده نشد. در آب گرم ۷۰ درجه سانتی‌گراد جوانه‌زنی ضعیف (۲۰ درصد) بود، در حالی که در اسید سولفوریک ۷۰ درصد (در مدت ۶۰ دقیقه) حدود ۸۴ درصد جوانه‌زنی و در تیمار اسید سولفوریک ۹۸ درصد (در مدت‌های ۲۰ و ۴۰ دقیقه) ۱۰۰ درصد جوانه‌زنی مشاهده شد. در کل، با توجه به یافته‌های این تحقیق، آب جوش، آب گرم و گرمای خشک، تیمارهای مناسبی برای غلبه بر خواب پوسته بذر لیلکی نیستند. برای تولید بهینه نهال لیلکی، بهتر است بذرها قبل از کاشت در بستر خزانه، با اسید سولفوریک ۹۸ درصد به مدت ۲۰ تا ۴۰ دقیقه آغشته شوند.

واژه‌های کلیدی: جنگل‌های هیرکانی، جوانه‌زنی، خواب بذر، لیلکی.

مقدمه

(ارتفاع پایین‌تر از ۸۰۰ متر) و گاهی نقاط پست و مرطوب جنگل‌های شمال است (Sabeti, 2002). باکتری‌های همزیست در گره‌های ریشه (ریزوبیوم) درخت لیلکی سبب می‌شود که گیاه ازت موجود در هوا را تثبیت کند و بخشی از آن را به مصرف خود برساند (Noroozi-Raeis-Danaie et al., 2009). بذر

درخت لیلکی با نام علمی *Gleditsia caspica* Desf. از خانواده (Leguminosae) Fabaceae، بومی جنگل‌های قفقاز و هیرکانی شمال ایران است. در ایران دامنه انتشار این گونه از آستارا تا گرگان و بیشترین پراکنش آن در جنگل‌های پایین دست

بسیاری از گونه‌های تیره لگومینوز فاقد جنین (Embryo) است و به همین دلیل عملیات لایه‌گذاری اثری بر جوانه‌زنی بذر ندارد و بهترین تیمار، کاربرد اسید بدون لایه‌گذاری است. (Lee et al., 2013) نیز بیان داشتند که در تیمار آب جوش، حداکثر ۱۸ درصد جوانه‌زنی برای بذر این گونه به دست آمد، این در حالی است که بیشترین جوانه‌زنی (۹۸ درصد) با خراش فیزیکی یا آغشتگی در اسید سولفوریک (به مدت یک تا چهار ساعت) حاصل شد و قرار دادن بذر بیش از ۱۸ ساعت سبب مرگ بذر شد. (Dorin & Sabina, 2015) با مقایسه اثر چهار تیمار شامل آب سرد، آب جوش، خراش‌دهی و لایه‌گذاری دریافتند که تیمار خراش‌دهی بذر با ۹۸ درصد جوانه‌زنی، بهترین تیمار برای جوانه‌زنی آن است. در تأیید این مطلب، (Ferreras et al., 2015) نیز خراش‌دهی بذر را بهترین تیمار برای جوانه‌زنی بذر این گونه معرفی کرده‌اند. البته (Tognetti et al., 2019) با مطالعه بذر از مبداهای جغرافیایی مختلف تحت تأثیر دمای محیط و پتانسیل آبی دریافتند که بذر این گونه در مقابله با تغییر شرایط محیطی شکل‌پذیری زیادی را از خود نشان می‌دهد و می‌تواند جوانه‌زنی خود را حفظ کند. در تحقیق دیگری (Connolly, 2017) نشان داد که اسید کلریدریک ۲۰ درصد با آغشتگی ۱۸ ساعت به‌طور چشمگیری بر جوانه‌زنی این بذر تأثیر داشته است (۷۴ درصد)، اما با افزایش مدت آغشتگی به ۲۴ ساعت، جوانه‌زنی تنزل کرد و به ۴۸ درصد کاهش یافت که نشان‌دهنده خسارت وارد شده به بافت بذر بوده است. در بیشتر آزمایش‌ها، اسید سولفوریک تأثیر بهتری بر جوانه‌زنی بذر لیلکی داشت، اما اسید کلریدریک به‌عنوان ماده‌ای در دسترس‌تر و کم‌خطرتر می‌تواند جایگزین خوبی برای آن باشد.

گونه *Gleditsia caspica* Desf. درختی خاردار است که این تحقیق چگونگی شکست خواب بذر آن را دنبال می‌کند. با مرور منابع، به تحقیقات اندکی در این خصوص برمی‌خوریم که در زیر به آنها توجه داده

این گیاه به دلیل پوسته سخت و نفوذناپذیر از جوانه‌زنی ضعیفی برخوردار است.

عوامل چندی در طبیعت سبب از بین رفتن پوسته سخت بذرها می‌شوند که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: خورده شدن بذر توسط حیوانات و عبور از سیستم گوارش آنها، خراشیدگی پوسته بذر در اثر اسیدیتة خاک، فعالیت باکتری‌ها و دیگر میکروارگانیسم‌های خاک (Olesen & Valido, 2003). در شرایط آزمایشگاهی برای گونه‌های لگومینوز چند تیمار مانند خراش‌دهی بذر به روش مکانیکی، شیمیایی (اسید)، آب داغ و گرمای خشک برای غلبه بر سختی پوسته بذر و افزایش سرعت جوانه‌زنی پیشنهاد شده است (Ertekin & Kirdar, 2010). جوانه‌زنی بذرها تحت تأثیر مواد شیمیایی از جمله اسید سولفوریک، به غلظت و مدت زمان تماس بذر با آن بستگی دارد (Sacheti & Al-Rawahy, 1998). تیمار آب گرم روشی مؤثر، ارزان و راحت است که در گیاهان تیره لگومینوز به کار می‌رود و سبب افزایش جذب آب از پوسته نفوذناپذیر بذر و بهبود جوانه‌زنی می‌شود. شدت آسیب ناشی از آب گرم، به گونه گیاهی، ضخامت پوسته بذر و مقاومت جنین بستگی دارد. گرمای خشک با ایجاد تنش در سلول‌های بیرونی پوسته بذر سبب ایجاد شکاف می‌شود که از طریق آن تبادل آب و گاز صورت می‌گیرد، اما اثر تیمار آب گرم برای غلبه بر سختی پوسته بذر در مقایسه با تیمار گرمای خشک بیشتر است (Schmidt, 2000).

تحقیقات زیادی به منظور غلبه بر خواب پوسته بذر، سهولت و افزایش جوانه‌زنی بذر به‌ویژه گونه‌های تیره لگومینوز صورت گرفته که تأثیر اسید سولفوریک در آنها مشهود است. یکی از این گونه‌ها *Gleditsia triacanthos* معروف به لیلکی آمریکایی است که درختی بی‌خار است. تحقیقاتی درباره شکست خواب بذر این گونه انجام گرفته است. از جمله (Babashpour Asl et al., 2011), (Kheloufi, 2017) و (Connolly, 2017) گزارش کردند که این گونه مانند

(۱۰۰ درصد) (Nourmohammadi et al., 2016) و درشت بودن بذر بوده است.

تیمارهای خراش‌دهی برای اجرای پژوهش عبارت بودند از:

- آب گرم ۷۰ درجه سانتی‌گراد و آب جوش ۱۰۰ درجه سانتی‌گراد به مدت ۵، ۱۰، ۱۵ و ۲۰ دقیقه

- گرمای خشک: دمای ۶۰، ۸۰ و ۱۰۰ درجه سانتی‌گراد هر یک از دماها به مدت ۱۵، ۳۰ و ۶۰ دقیقه

- اسیدسولفوریک ۷۰ درصد به مدت ۵، ۲۰، ۴۰ و ۶۰ دقیقه

- اسیدسولفوریک ۹۸ درصد به مدت ۵، ۲۰، ۴۰ و ۶۰ دقیقه

- شاهد

قبل از آزمایش، بذرها در هیپوکلریت سدیم ۲/۵ درصد به مدت ۵ دقیقه ضدعفونی و سپس با آب مقطر شسته شدند. در تیمار اسید سولفوریک، بذرها در بشرهای جداگانه حاوی اسید سولفوریک ریخته شده و به‌طور متناوب، مخلوط بذر و اسید توسط میله‌ای شیشه‌ای به هم زده شدند تا تأثیرات ثابت و یکسان باشد. سپس بذرها با آب مقطر شست‌وشو شدند. در تیمار گرمای خشک، بذرها درون ظروف آلومینیومی و در دماهای جداگانه ۶۰، ۸۰ و ۱۰۰ درجه سانتی‌گراد آون قرار داده شدند. آنگاه پس از قرار گرفتن درون پتری‌دیش و میان دو لایه کاغذ صافی و افزودن ۱۰ سی‌سی آب مقطر، به درون ژرminatور (دمای ۲۰ درجه سانتی‌گراد، رطوبت ۷۰ درصد، ۱۶ ساعت روشنایی) منتقل شدند. آبیاری بذرها درون پتری‌دیش هر روز انجام گرفت و بذور جوانه‌زده^۱ شمارش شدند. پایان شمارش زمانی صورت گرفت بود که افزایشی در تعداد بذرها جوانه‌زده مشاهده نشد و این حالت تا سه روز متوالی ثابت ماند. در پایان آزمایش، شاخص‌های موجود در جدول ۱ مطابق فرمول‌های مربوط محاسبه شدند.

می‌شود. (Zoghi et al. (2011) با آزمایش روی بذرها این گونه که از منطقه زرین گل در علی‌آباد استان گلستان به دست آمده بود به این نتیجه رسیدند که خراش‌دهی با اسید سولفوریک به مدت ۶۰ دقیقه جوانه‌زنی را به ۲۷/۷ درصد رساند. در پژوهش دیگری (Nourmohammadi et al. (2016) با آزمایش بذرها جمع‌آوری شده این گونه از مبدأ کشپل چمستان نور در غرب مازندران گزارش کردند که همانند حذف پوسته بذر، استفاده از اسید سولفوریک در مدت آغستگی ۶۰ دقیقه بهترین تیمار جوانه‌زنی بوده است (با جوانه‌زنی حدود ۱۰۰ درصد). در میان تیمارهای به کاررفته، اسید سولفوریک همچنین موجب ایجاد بهترین کیفیت شاخص نهال شده بود. در پژوهش حاضر، اثر غلظت اسید سولفوریک (در مدت‌های ۶۰ دقیقه و کمتر)، آب جوش، آب گرم و گرمای خشک (همه آنها در مدت زمان‌های مختلف) بر شاخص‌های جوانه‌زنی بذر *Gleditsia caspica* Desf. بررسی شد. آزمایش روی بذرها جمع‌آوری شده این درخت از منطقه برنجستانک سوادکوه در مازندران مرکزی است که در حقیقت به لحاظ طول جغرافیایی در حد واسط محل بذرها جمع‌آوری شده از دو گزارش اخیر قرار دارد و به لحاظ نوع پروانانس متمایز از دو مبدأ بذر ذکر شده است.

مواد و روش‌ها

شیوه اجرای پژوهش

در اواسط آذر، بذرها از ۱۰ درخت مادری لیلکی از رویشگاه برنجستانک (۱۲۰-۱۰۰ متر از سطح دریا) سوادکوه شمالی (مازندران مرکزی) جمع‌آوری شد. بذرها پس از مخلوط شدن، در دمای ۲۵-۱۵ درجه سانتی‌گراد در آزمایشگاه اکولوژی و فیزیولوژی درختان جنگلی دانشکده منابع طبیعی نور، دانشگاه تربیت مدرس تا زمان شروع آزمایش نگهداری شدند. آزمایش در قالب طرح کاملاً تصادفی با سه تکرار انجام گرفت. در هر تکرار ۳۰ بذر لحاظ شد که به دلیل قوه نامیه زیاد

۱. بذرهایی که طول ریشه‌چه آنها ۲ میلی‌متر باشد.

جدول ۱- فرمول‌های محاسباتی صفات جوانه‌زنی

منابع مورد استفاده	رابطه	شاخص
Panwar and Bhardwaj (2005)	$GR = (n/N) \times 100$	درصد جوانه‌زنی
Scott et al. (1984)	$MGT = \sum (n_i \times t_i) / \sum n$	میانگین زمان جوانه‌زنی
Kulkarni et al. (2007)	$GS = \sum (n_i / t_i)$	سرعت جوانه‌زنی
Panwar and Bhardwaj (2005)	$GE = (Mcgr/N) \times 100$	قدرت جوانه‌زنی
ISTA (2009)	$SVI = GR \times \text{Mean} (SI+RI)/100$	شاخص بنیه بذر

n = تعداد کل بذرهاى جوانه‌زده در طى دوره

n_i = تعداد بذرهاى جوانه‌زده در يك فاصله زمانى مشخص t_i (در اين تحقيق هر روز)

N = تعداد بذرهاى کاشته شده (در اين تحقيق ۳۰ بذر)

$Mcgr$ = ماکزیمم تجمعی بذرهاى جوانه‌زده

t_i = تعداد روزهاى پس از شروع جوانه‌زنى SI = طول ساقه چه و RI = طول ریشه‌چه

روش تحلیل

داده‌ها پس از اندازه‌گیری و محاسبات لازم با استفاده از نرم‌افزار SPSS.20 تجزیه و تحلیل آماری شدند. ابتدا شرط نرمال بودن داده‌ها با آزمون کولموگروف-اسمیرنوف بررسی شد. برای مقایسه میانگین‌ها در سطح کلی از تجزیه واریانس یک‌طرفه Anova و برای مقایسه چندگانه از آزمون Tukey-HSD استفاده شد.

نتایج

صفات جوانه‌زنی

نتایج تحقیق حاضر نشان داد که در تیمارهای آب جوش ۱۰۰ سانتی‌گراد (در هر چهار مدت)، گرمای خشک (در هر مدت و دمای نگهداری) و نیز شاهد، هیچ بذری جوانه نزد. بیشترین درصد جوانه‌زنی (۱۰۰ درصد) متعلق به تیمار اسید سولفوریک ۹۸ درصد با مدت زمان آغشتگی ۲۰ و ۴۰ دقیقه و کمترین آن به تیمارهای آب گرم ۷۰ درجه و اسید سولفوریک ۷۰ درصد با مدت زمان آغشتگی ۵ و ۲۰ دقیقه اختصاص داشت. با افزایش مدت زمان آغشتگی بذرها، در هر دو غلظت اسید سولفوریک، درصد جوانه‌زنی روند افزایشی داشت، اما در اسید سولفوریک ۹۸ درصد

به مدت ۶۰ دقیقه درصد جوانه‌زنی کاهش یافت (جدول ۲).

افزایش مدت خیساندن بذرها در آب گرم ۷۰ درجه سانتی‌گراد تأثیر معنی‌داری در افزایش هیچ‌یک از صفات جوانه‌زنی بررسی شده نداشت؛ اگرچه در مجموع، این تیمار به صورت جزئی، خواب پوسته بذر را برطرف کرد، به طوری که کمتر از ۲۱ درصد بذرها توانستند تحت تأثیر این تیمار جوانه بزنند (جدول ۲).

بیشترین میانگین زمان جوانه‌زنی مربوط به تیمار آب گرم ۷۰ درجه به مدت پنج دقیقه و کمترین آن مربوط به اسید سولفوریک ۹۸ درصد با چهار مدت آغشتگی بود. در اسید سولفوریک ۷۰ درصد با افزایش مدت آغشتگی، درصد جوانه‌زنی روند افزایشی داشت، اما میانگین مدت جوانه‌زنی، سرعت جوانه‌زنی، قدرت جوانه‌زنی و شاخص بنیه بذر افزایش معنی‌داری نشان نداد (جدول ۲).

در اسید سولفوریک ۹۸ درصد با مدت آغشتگی ۶۰ دقیقه سرعت جوانه‌زنی و قدرت جوانه‌زنی همانند درصد جوانه‌زنی کاهش یافت، در حالی که در این تیمار با مدت آغشتگی ۴۰ دقیقه، بیشترین سرعت قدرت جوانه‌زنی فراهم شده بود. کمترین سرعت جوانه‌زنی مربوط به تیمار آب گرم در چهار مدت زمان

بود (جدول ۲). بیشترین اندازه شاخص بنیه بذر مربوط به تیمار اسید سولفوریک ۹۸ درصد با مدت آغشتگی ۲۰ و ۴۰ دقیقه و کمترین آن مربوط به تیمار آب گرم ۷۰ درجه با مدت زمان ۵، ۱۰ و ۱۵ دقیقه بود (جدول ۲).

جدول ۲- مقایسه میانگین صفات جوانه‌زنی (± اشتباه معیار) بذر لیلکی تحت تأثیر تیمارهای مختلف

تیمار	مدت آغشتگی و یا تیمار	درصد جوانه‌زنی	میانگین زمان جوانه‌زنی (روز)	سرعت جوانه‌زنی (تعداد در روز)	قدرت جوانه‌زنی (درصد)	شاخص بنیه بذر
اسید سولفوریک ۷۰ درصد	۵ دقیقه	۱۶/۶۷±۳/۳۳ ^c	۹±۱/۳۵ ^d	۰/۶۲±۰/۱۲ ^e	۱۰±۳/۳۳ ^{de}	۰/۵۲±۰/۰۴ ^{de}
	۲۰ دقیقه	۲۸/۲۴±۵/۸۸ ^{de}	۷/۹۲±۰/۹۶ ^{cd}	۱/۳۶±۰/۲۱ ^{de}	۱۰±۱/۹۲ ^{de}	۰/۶۶±۰/۱۹ ^{de}
	۴۰ دقیقه	۴۴/۴۴±۱/۱۱ ^d	۶/۵۵±۰/۶۵ ^{de}	۳/۰۹±۰/۲۱ ^{de}	۲۵/۵۶±۱/۱۱ ^{cde}	۱/۹۹±۰/۱۶ ^{bc}
	۶۰ دقیقه	۸۴/۴۴±۲/۹۴ ^{ab}	۵/۸۲±۰/۴۳ ^{de}	۵/۳۲±۰/۴۲ ^{cd}	۳۵/۵۶±۴ ^{cd}	۱/۱۷±۰/۰۳ ^{cde}
اسید سولفوریک ۹۸ درصد	۵ دقیقه	۷۵/۵۵±۶/۷۶ ^{bc}	۳/۱۸±۰/۰۹ ^e	۸/۵۸±۱/۲۹ ^{bc}	۴۳/۳۳±۸/۳۹ ^{bc}	۲/۸۳±۰/۳۸ ^b
	۲۰ دقیقه	۱۰۰ ^a	۲/۸۹±۰/۳۹ ^e	۱۲/۰۱±۱/۵۹ ^{ab}	۶۷/۷۸±۱/۱۶ ^{ab}	۴/۷۶±۰/۱۸ ^a
	۴۰ دقیقه	۱۰۰ ^a	۲/۵۲±۰/۴۳ ^e	۱۴/۴±۱/۶۷ ^a	۸۳/۳۳±۱/۹۲ ^a	۴/۵۷±۰/۲۶ ^a
	۶۰ دقیقه	۶۵/۵۵±۱/۱۱ ^c	۲/۹۵±۰/۲۳ ^e	۷/۹۸±۰/۸۲ ^{bc}	۳۷/۷۸±۷/۲۹ ^c	۱/۳۹±۰/۰۴ ^{cd}
آب گرم ۷۰ درجه	۵ دقیقه	۱۰±۱/۹۲ ^e	۱۶/۸۳±۰/۹۲ ^a	۰/۱۹±۰/۰۳ ^e	۳/۳۳±۰/۲۹ ^e	۰/۲۹±۰/۰۴ ^e
	۱۰ دقیقه	۱۳/۳۳±۳/۸۵ ^e	۱۴/۶۱±۰/۸۷ ^{ab}	۰/۲۹±۰/۰۷ ^e	۵/۵۶±۲/۲۲ ^e	۰/۳۳±۰/۱ ^e
	۱۵ دقیقه	۱۸/۸۹±۲/۹۴ ^e	۱۴/۲۸±۱/۵۵ ^{ab}	۰/۷۶±۰/۱۶ ^e	۴/۴۴±۱/۱۱ ^e	۰/۴۶±۰/۰۵ ^e
	۲۰ دقیقه	۲۱/۱۱±۲/۹۴ ^e	۱۱/۳۸±۰/۹۳ ^{bc}	۰/۶۴±۰/۱۸ ^e	۵/۵۶±۲/۲۲ ^e	۰/۶۷±۰/۲ ^{de}
آب جوش ۱۰۰ درجه	۵ دقیقه	- ®	-	-	-	-
	۱۰ دقیقه	-	-	-	-	-
	۱۵ دقیقه	-	-	-	-	-
	۲۰ دقیقه	-	-	-	-	-
گرمای خشک ©	۱۵ دقیقه	-	-	-	-	-
	۳۰ دقیقه	-	-	-	-	-
	۶۰ دقیقه	-	-	-	-	-
	شاهد	-	-	-	-	-
		F	۱۰۷/۰۶ ^{**}	۳۷/۶۹ ^{**}	۲۸/۱ ^{**}	۸۴/۳۹ ^{**}

®- بذرها در آب جوش ۱۰۰ درجه سانتی‌گراد، گرمای خشک و شاهد جوانه‌زنی نکردند و در نتیجه این تیمارها در آنالیز آماری قرار نگرفتند.

© نتایج گرمای خشک در هر مدت تیمار، مربوط به هر یک از دماهای ۶۰، ۸۰ و ۱۰۰ درجه سانتی‌گراد است.

حروف مختلف در ستون، مبین معنی‌داری بین سطوح مختلف تیمارهاست.

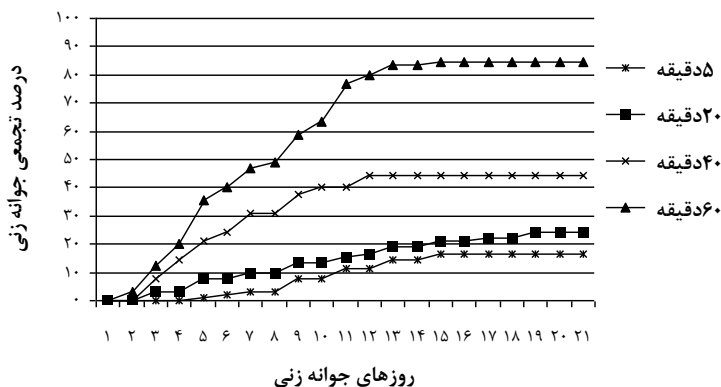
روند جوانه‌زنی در طی دوره

در تیمار اسید سولفوریک ۷۰ درصد در همه مدت‌های آغشتگی (شکل ۱)، آغاز جوانه‌زنی در روزهای ابتدایی اتفاق افتاد. پایان جوانه‌زنی در مدت‌های ۵، ۲۰، ۴۰ و ۶۰ دقیقه به ترتیب در روزهای چهاردهم، هجدهم، یازدهم و چهاردهم بوده است. در حقیقت، بعد از این تاریخ‌ها دیگر جوانه‌زنی اتفاق

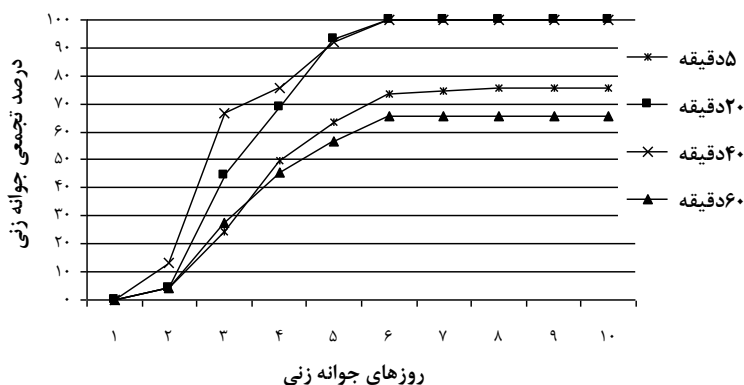
نیفتاد. درصد تجمعی جوانه‌زنی در مدت ۶۰ دقیقه در این تیمار بیشتر از مدت‌های دیگر بوده است. نمودار درصد تجمعی جوانه‌زنی در تیمار اسید سولفوریک ۹۸ درصد (شکل ۲) نشان‌دهنده این است که در همه مدت‌های آغشتگی در این تیمار، جوانه‌زنی از روز اول شروع می‌شود. درصد تجمعی جوانه‌زنی در مدت‌های ۲۰ و ۴۰ دقیقه تقریباً مشابه و دارای بیشترین مقدار

دیگر بود. درصد تجمعی جوانه‌زنی در مدت ۱۵ دقیقه در تمام روزهای جوانه‌زنی بیشتر از تمام مدت‌ها بود، اما از هفته سوم به بعد کمتر از مدت ۲۰ دقیقه بود.

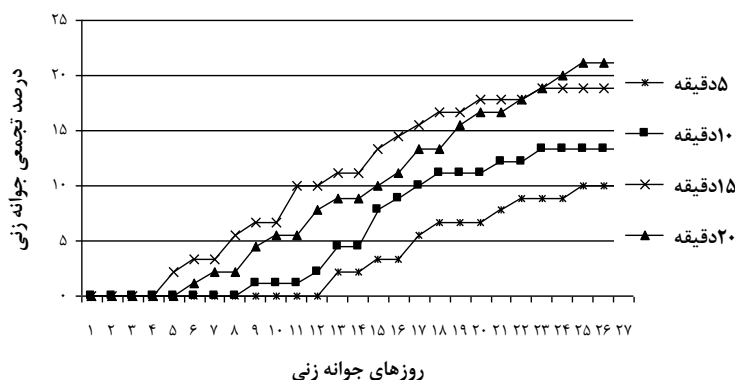
بود. پایان جوانه‌زنی در زمان ۵ دقیقه دیرتر از سطوح دیگر بود. همچنین درصد تجمعی جوانه‌زنی در ارتباط با آب گرم (شکل ۳) نشان داد که جوانه‌زنی در مدت ۵ دقیقه دیرتر شروع می‌شود که کمتر از مدت‌های

شکل ۱- درصد تجمعی جوانه‌زنی بذر لیلیکی در تیمار اسید سولفوریک ۷۰ درصد

شکل ۲- درصد تجمعی جوانه‌زنی بذر لیلیکی در تیمار اسید سولفوریک ۹۸ درصد

شکل ۳- درصد تجمعی جوانه‌زنی بذر لیلیکی در تیمار آب گرم ۷۰ درجه

بحث

پوسته بذر عاملی اساسی در خواب بذر و مانعی در برابر نفوذ آب، نور، اکسیژن و رویش در گیاه محسوب می‌شود. نفوذناپذیر بودن پوسته بذر در تیره لگومینوز به علت وجود یک لایه از سلول‌های اسکلییدی در پوسته است و شکسته شدن پوشش این سلول با فشارهای مکانیکی می‌تواند موجب نفوذ آب و جوانه‌زنی بذر شود (Baskin & Baskin, 2004; Funes & Venier, 2006; Basbag et al., 2010). همان‌طور که در نتایج این تحقیق دیده شد، درصد جوانه‌زنی در دو تیمار اسید سولفوریک ۹۸ درصد با مدت‌های آغشتگی ۲۰ و ۴۰ دقیقه دارای بیشترین مقدار (۱۰۰ درصد) بود. این یافته نشان می‌دهد که به‌طور کلی اسید سولفوریک غلیظ با تخریب پوسته بذر، اجازه نفوذ آب را به داخل بذر می‌دهد و خواب بذر ناشی از نفوذناپذیری پوسته را برطرف می‌کند. البته، میزان جوانه‌زنی بذرها به‌غیر از غلظت اسید و مدت زمان تماس بذر با آن، به گونه گیاهی یا نوع بذر بستگی دارد (Sacheti & Al-Rawahy, 1998).

در تحقیق حاضر با افزایش مدت آغشتگی در اسید سولفوریک یعنی در مدت ۶۰ دقیقه، درصد جوانه‌زنی کاهش یافت. این موضوع را می‌توان این‌طور قضاوت کرد که قرارگیری طولانی مدت در اسید ممکن است موجب آسیب‌دیدگی بافت بذر و کاهش درصد جوانه‌زنی شود (Lee et al., 2013). مشابه چنین یافته‌ای با اسید کلریدریک هم مشاهده شده است؛ چنانکه در گزارش Connolly (2017) اسید کلریدریک ۲۰ درصد با آغشتگی به مدت ۱۸ ساعت به‌طور چشمگیری بر جوانه‌زنی این بذر تأثیر داشت (۷۴ درصد)، اما با افزایش مدت آغشتگی به ۲۴ ساعت، جوانه‌زنی به ۴۸ درصد کاهش یافت که نشان از خسارت وارد شده به بافت بذر بوده است. به عقیده وی، اگرچه در بیشتر آزمایش‌ها، اسید سولفوریک تأثیر بهتری بر جوانه‌زنی بذر لیلکی داشت، اما استفاده از اسید کلریدریک به‌عنوان ماده‌ای در دسترس‌تر و

کم‌خطرتر می‌تواند جایگزین خوبی برای اسید سولفوریک باشد. تحقیقات مشابه توسط Cruz et al. (2009) روی بذر *Dinizia excelsa* و Ducke (2010) روی بذر *Amri Swartzia madagascariensis* Desv. حاکمی از آن است که اسید سولفوریک سبب افزایش جوانه‌زنی بذرها می‌شود، اما افزایش مدت زمان تماس بذر با اسید سبب آسیب دیدن جنین و افت جوانه‌زنی می‌شود.

در تحقیق پیش رو، تحت تأثیر آغشتگی اسید سولفوریک غلیظ (۹۸ درصد) به مدت ۶۰ دقیقه، جوانه‌زنی بذر لیلکی مبدأ برنجستانک برابر ۶۵/۵۵ درصد بود که در مقایسه با بذر مبدأ کشپل چمستان نور (۲۷/۷ درصد) بیشتر و نسبت به بذر مبدأ زرین گل علی‌آباد (۹۹ درصد) کمتر بود. این تفاوت ممکن است به شرایط رویشگاهی درختان مادری از جمله متفاوت بودن اقلیم، وضعیت خاک، سن پایه مادری، تراکم توده و همچنین اندازه بذر و زمان جمع‌آوری آن مربوط باشد.

در پژوهش پیش رو، با افزایش مدت زمان تماس بذرها با اسید سولفوریک ۷۰ درصد، درصد جوانه‌زنی روند افزایشی یافت، اما میانگین زمان جوانه‌زنی، سرعت جوانه‌زنی، قدرت جوانه‌زنی و شاخص بنیه بذر افزایش معنادار نشان نداد. مدت زمان‌های ۵ دقیقه و ۲۰ دقیقه در غلظت ۷۰ درصد اسید تأثیر بارزی در افزایش جوانه‌زنی نداشت که مؤید این است که این غلظت اسید با مدت‌های آغشتگی یادشده برای ایجاد خراش پوسته بذر مناسب نیست. همسو با پژوهش حاضر، Patane & Greata (2006) در تحقیق خود دریافتند که غلظت و مدت آغشتگی اسید تأثیر معناداری بر درصد جوانه‌زنی گونه *Medicago orbicularis* و *Astragalus hamosus* L. (Bartal, L.) دارد، اما میانگین زمان جوانه‌زنی متأثر از غلظت و زمان اسید سولفوریک نبوده است.

خیساندن بذرها در آب گرم ۷۰ درجه سانتی‌گراد در هیچ‌یک از صفات جوانه‌زنی تغییری ایجاد نکرد.

است.

در تحقیق حاضر، مدت جوانه‌زنی بذر لیلکی مبدأ برنجستانک در تیمار اسید سولفوریک ۹۸ درصد (صرف نظر از مدت آغشتگی) کمترین بود و به‌طور متوسط تا ۳ بذر در روز جوانه زده بودند. مشابه این یافته را می‌توان در تحقیق Nourmohammadi et al. (2016) در بذرهای لیلکی مبدأ گشپیل چمستان نور مشاهده کرد.

بیشترین شاخص بنیه بذر در تیمار اسید سولفوریک ۹۸ درصد به مدت ۲۰ و ۴۰ دقیقه به دست آمد. نظر به رابطه مستقیم شاخص بنیه بذر با درصد جوانه‌زنی و طول گیاهچه، زیاد بودن اندازه این شاخص در این تیمارها متأثر از زیاد بودن درصد جوانه‌زنی و طول گیاهچه است. شاخص بنیه بذر در اسید سولفوریک ۷۰ درصد و ۹۸ درصد در مدت زمان ۶۰ دقیقه کاهش یافت که احتمالاً به این دلیل است که زمان طولانی آغشتگی سبب نفوذ بیش از حد اسید به داخل بذر، آسیب به جنین و کاهش طول ساقچه و ریشه‌چه شده است.

به‌طور کلی از این تحقیق می‌توان نتیجه‌گیری کرد که تیمارهای آب جوش، آب گرم و گرمای خشک برای غلبه بر خواب پوسته بذر لیلکی مناسب نیستند. تیمار خراش‌دهی با اسید سولفوریک برای این مهم مفید است. البته در صورت استفاده از اسید سولفوریک ۷۰ درصد مدت زمان آغشتگی ۶۰ دقیقه نتایج قابل قبول تری را نسبت به مدت زمان‌های آغشتگی کمتر ایجاد می‌کند. اما به‌طور کلی خراش‌دهی با اسید سولفوریک ۹۸ درصد با مدت زمان‌های ۲۰ تا ۴۰ دقیقه مناسب‌ترین تیمار برای شکستن خواب فیزیکی پوسته سخت بذر لیلکی، افزایش جوانه‌زنی، سرعت جوانه‌زنی و بهبود شاخص بنیه بذر آن است.

سپاسگزاری

از همکاری آقای مهندس منوچهر نائیجی کارشناس آزمایشگاه اکولوژی و فیزیولوژی درختان

همچنین Patane & Gresta (2006) پی بردند که در بذر *Astragalus hamosus* خیساندن در آب ولرم موجب شکستن خواب بذر می‌شود، اما دمای بیشتر از ۸۰ درجه سانتی‌گراد سبب آسیب‌دیدگی جنین و از بین رفتن توانایی جوانه‌زنی می‌شود. البته، تأثیر این تیمارها در گونه‌های مختلف ممکن است متفاوت باشد، به‌طوری که در بذر *Swartzia madagascariensis* تیمار آب گرم (۱۰۰ درجه سانتی‌گراد) به مدت ۱۰ دقیقه بیشترین درصد جوانه‌زنی (۸۶ درصد) را ایجاد کرد (Amri, 2010). اما در تحقیق Tadros et al. (2011) آب گرم ۷۰ درجه سانتی‌گراد تیمار مؤثری بر جوانه‌زنی بذرهای *Acacia farnesiana* و *Leucaena leucocephala* بود، چنانکه درصد جوانه‌زنی با افزایش زمان خیساندن بذرها تا ۲۰ دقیقه افزایش پیدا کرد، اما در مدت ۲۴ دقیقه کاهش یافت.

در برخی تحقیقات روی بذرهای گرمسیری و نیمه‌گرمسیری، گرمای خشک با ایجاد تنش در سلول‌های بیرونی پوسته بذر سبب ایجاد شکاف می‌شود که از طریق آن تبادل آب و گاز صورت می‌گیرد، اما اثر تیمار آب گرم برای غلبه بر سختی پوسته بذر در مقایسه با تیمار گرمای خشک بیشتر است (Schmidt, 2000). در پژوهش پیش رو، تحت تیمار گرمای خشک (در همه دماها و زمان‌های تحت بررسی) جوانه‌زنی مشاهده نشد. به‌نظر می‌رسد که در این تیمار، گرما و به‌دنبال آن مرطوب کردن بذرهای درون پتری‌دیش سبب ایجاد شکاف در پوسته و احتمالاً آسیب به جنین شده است. اصولاً، اگرچه گرمای خشک، تیمار مناسبی برای جوانه‌زنی است اما افزایش دما و مدت نگهداری سبب کاهش جوانه‌زنی می‌شود (Amir, 2010). البته این بسته به نوع گونه ممکن است متفاوت باشد، چنانکه در تحقیق Herranz et al. (1998) دماهای زیاد (۹۰ و ۱۰۰ درجه سانتی‌گراد) مؤثرترین تیمار برای افزایش جوانه‌زنی در گونه‌های لگومینوز ناحیه مدیترانه بوده

جنگلی دانشکده منابع طبیعی نور و نیز از دانشگاه
تربیت مدرس به خاطر حمایت‌های مالی این پژوهش
تقدیر می‌شود.

References

- Amri, E. (2010). The effects of pre-sowing seed treatments on germination of snake bean (*Swartzia madagascariensis*). *A Reported Medicinal Plant Research Journal of Agriculture and Biological Sciences*, 6(4): 557-561.
- Babashpour Asl, B., Sharifivash, R., & Rahbari, A. (2011). Effect of different treatments on seed germination of honey locust (*Gleditsia triacanthos*). *Modern Applied Science*, 5(1): 200-204.
- Basbag, M., Aydin, A., & Ayzit, D. (2010). The effect of different temperatures and durations on the dormancy breaking of black locust (*Robinia pseudoacacia* L.) and honey locust (*Gleditsia triacanthos* L.) seeds. *Notulae Scientia Biologica*, 2 (4): 125-128.
- Baskin, J.M., & Baskin, C.C. (2004). A classification system for seed dormancy. *Seed Science Research*. 14: 1-16.
- Connolly, B.A. (2017). Preliminary data on muriatic acid scarification of honey locust (*Gleditsia triacanthos*) seeds. *Native Plants Journal*, 18(3): 267-270.
- Cruz, E.D., Queiroz, R.J., & Carvalho, J.E. (2009). Methods for overcoming dormancy in *Dinizia excelsa* Ducke seed. *Revista Brasileira de Sementes*, 31(4): 152-159.
- Ertekin, M., & Kirdar, E. (2010). Effects of seed coat colour on seed characteristics of honey locust (*Gleditsia triacanthos*). *African Journal of Agricultural Research*, 5(17): 2434-2438.
- Ferreras, A.E., Funes, G., & Galetto, L. (2015). The role of seed germination in the invasion process of honey locust (*Gleditsia triacanthos* L., F abaceae): comparison with a native confamilial. *Plant Species Biology*, 30(2): 126-136.
- Funes, G., & Venier, P. (2006). Dormancy and germination in three Acacia (Fabaceae) species from central Argentina. *Seed Science Research*, 16: 77-82.
- Herranz, J.M., Ferrandis, P., & Martinez-Sanchez, J. (1998). Influence of heat on seed germination of seven Mediterranean leguminosae species. *Plant Ecology*, 136, 95-103.
- ISTA- International Seed Testing Association, (2009). International rules for seed testing. Annexes. *Seed Science and Technology*, 37(1-3): 21-36.
- Kheloufi, A. (2017). Germination of seeds from two leguminous trees (*Acacia karroo* and *Gleditsia triacanthos*) following different pre-treatments. *Seed Science and Technology*, 45(1): 259-262.
- Kulkarni, M.G., Street, R.A., & Staden, J.V. (2007). Germination and seedling growth requirements for propagation of *Dioscorea dregeana* (Kunth.) Dur. and *Schinz-A tuberosa* medicinal plant. *South African Journal of Botany*, 33: 131-137.
- Lee, C.W., Choi, S., Beckstrom, K., Todd P., & West, T.P. (2013). Germination enhancement of common honey locust (*Gleditsia triacanthos*) seeds by scarification. *ASHS Annual Conference*.
- Noroozi-Raeis-Danaie, M., Mirzaie-Nodoushan, H., Maddah-Arefi, H., & Jafari, A.A. (2009). Spiny trunk in Caspian locust (*Gleditsia caspica*) and its variation in half-sib progenies. *Iranian Rangelands and Forests Plant Breeding and Genetic Research*, 17(2): 222-233.
- Nourmohammadi, K., Derakhsan, R., Naghdi, R., & Kartoolinejad, D. (2016). Effects of Physical and chemical treatments of seed dormancy breaking on seedling quality index of Caspian locust (*Gleditsia caspica* Desf.). *Australian Journal of Forest Science*, 133 (2): 157-172.

- Olesen, M.J., & Valido, A. (2003). Lizards as pollinators and seed dispersers of island. *Trends in Ecology and Evolution*, 18: 177-181.
- Panwar, P., & Bhardwaj, S.D. (2005). Handbook of Practical Forestry. Agrobios (INDIA).
- Patane, C., & Gresta, F. (2006). Germination of *Astragalus hamosus* and *Medicago orbicularis* as affected by seed-coat dormancy breaking techniques. *Journal of Arid Environments*, 67: 165-173.
- Sabeti, H. (2002). *Forests, trees and shrubs of Iran*. Iran: Yazd University Press. 876pp.
- Sabina, P. D., & Dorin, C. (2015). Research regarding the influence of the preparing methods on seed germination on *Gleditsia triacanthos* L. *Romanian Biotechnological Letters*, 20 (6): 11-35.
- Sacheti, U., & Al-Rawahy, S.H. (1998). The effects of various treatments on the germination of important leguminous shrub-tree species on the Sultanate of Oman. *Seed Science and Technology*, 26: 691-699.
- Schmidt, L. (2000). *Guide to Handling of Tropical and Subtropical Forest Seeds*. Humlebaek, Denmark: Danida Forest Centre, 511pp.
- Scott, S.J., Jones, R.A., & Williams, W.A. (1984). Review of data analysis methods for seed germination. *Crop Science*, 24: 1192-1199.
- Tadros, M.J., Samarah, N.H., & Alqudah, A.M. (2011). Effect of different pre-sowing seed treatments on the germination of *Leucaena leucocephala* (Lam.) and *Acacia farnesiana* (L.). *New Forests*, 42(3), 105-111.
- Tognetti, P.M., Mazia, N., & Ibáñez, G. (2019). Seed local adaptation and seedling plasticity account for *Gleditsia triacanthos* tree invasion across biomes. *Annals of Botany*, 124 (2):307-318.
- Zoghi, Z., Azadfar, D., & Kooch, Y. (2011). The effect of different on seed dormancy breaking and germination of Caspian locust (*Gleditsia caspica* Desf.) tree. *Annals of Biological Researches*, 2(5): 400-406.

Research Article

The Effect of Scarification Treatments on Seed Germination of Persian honey locust

M. Fazli¹, M. Akbarinia², M. Tabari Kouchaksaraei^{3*}, H. Yousefzadeh⁴ and
S.M. Moslemi Seyed Mahalleh⁵

¹ M.Sc. Graduated of Forestry, Faculty of Natural Resources, Tarbiat Modares University, Noor, Iran

² Associate Prof. of Forestry, Faculty of Natural Resources, Tarbiat Modares University, Noor, Iran

³ Prof. of Forestry, Faculty of Natural Resources, Tarbiat Modares University, Noor, Iran

⁴ Assistant Prof. of Environment, Faculty of Natural Resources, Tarbiat Modares University, Noor, Iran

⁵ Ph.D. of Forestry, Faculty of Natural Resources of Sari, University of Mazandaran, Sari, Iran

(Received: 28 August 2019, Accepted: 18 December 2019)

Abstract

Persian honey locust (*Gleditsia caspica* Desf.) is an endemic tree in the northern forests of Iran and southeastern Azerbaijan, which has low seed germination because of water impermeability of seed. In this research, effects of hot water at 70 °C and 100 °C (5, 10, 15 and 20 minutes), dry heat at 60 °C, 80 °C and 100°C (15, 30 and 60 minutes) and sulphuric acid treatment at two concentrations of 70% and 98% (at immersions of 5, 20, 40 and 60 minutes) were studied on the characteristics of seed germination of this species. Experiment was carried out based on completely randomized design in three replicates. No germination was observed in the seeds treated with hot water (100 °C), dry heat and control, while the seeds treated with semi-hot water (70 °C), sulphuric acids of 70% (60 minutes) and 98% (20 and 40 minutes) obtained 20, 84 and 100 percent of germination, respectively. In general, hot water, warm water and dry heat are not good treatments for seed germination of Persian honey locust seed. It suggests that for seed dormancy breaking as well as seedling production of Persian honey locust, sulfuric acid 98% (with immersion of 20 or 40 m.) to be used.

Keywords: *Gleditsia caspica* Desf., Hyrcanian forests, Seed dormancy, Seed Germination.